

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І МЕТОДИКИ
НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

ЗАГАЛЬНА ОНОМАСТИКА

**Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної
роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти**

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Одеса – 2024

УДК 81'373.2

*Друк за ухвалою вченої ради Університету Ушинського (протокол №1
29 серпня 2024 року)*

Укладач: Крупеньова Т.І., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін

Рецензенти:

Дружинець М.Л. – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І.І.Мечникова;

Павлюк Н.Л. – доцент кафедри української та зарубіжної літератур Університету Ушинського

Загальна ономастика: методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Загальна ономастика» : для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти / уклад. Тетяна Крупеньова. Одеса, 2024. 39 с.

Укладено відповідно до програми підготовки магістрантів денної та заочної форм навчання. Видання містить контрольні-пошукові, проблемні завдання для індивідуальної пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти в аудиторний і неаудиторний час, запитання для самоконтролю, теми індивідуальних навчально-дослідних завдань, а також довідковий матеріал.

Для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 81'373.2

© Тетяна Крупеньова, укладання, 2024
© УНІВЕРСИТЕТ УШИНЬКОГО, 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	3
ПЕРЕДМОВА.....	4
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
Практичне заняття №1 Ономастика як спеціальна лінгвістична й історична наука	8
Самостійна робота № 1.....	10
Практичне заняття № 2 Власне ім'я як найдавніше антропонімічне утворення	10
Самостійна робота № 2.....	12
Практичне заняття № 3 Прізвище: історія, семантика, структура	12
Самостійна робота № 3.....	15
Практичне заняття № 4 Прізвиська як своєрідний лексичний пласт й органічна складова антропонімікону України	15
Самостійна робота № 4.....	17
Практичне заняття № 5. Походження й функціонування псевдонімів та антропонімів	17
Самостійна робота № 5.....	19
Практичне заняття № 6 Літературна ономастика	19
Самостійна робота № 6.....	20
Практичне заняття № 7 Індивідуально-стильові особливості нової літературно-художньої антропонімії	20
Самостійна робота № 7.....	21
Практичне заняття № 8 Топоніми як специфічний різновид пропріальної лексики	22
Самостійна робота № 8.....	23
Практичне заняття № 9 Онімний простір сучасної людини	25
Самостійна робота № 9.....	26
Практичне заняття № 10 Українська зоо- й фітонімія	27
Самостійна робота № 10.....	28
Практичне заняття № 11 Ономастикон сучасного міста	29
Самостійна робота № 11.....	30
Практичне заняття №12 Специфіка українських космонімів	30
Самостійна робота № 12.....	31
Тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань.....	31
ГЛОСАРІЙ.....	32
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	38

ПЕРЕДМОВА

Ономастичні дослідження – важлива компонента програми професійної філологічної освіти. Власні назви, або оніми, вважаються мовною універсалією, й вони наявні майже в усіх мовах світу, функціонують із давніх часів, вживаються масово, демонструють спільність своїх основних ознак. Студенти вивчатимуть різноманіття пропріального складу української мови, адже власних назв у мові значно більше, ніж апелювативних. Особливу увагу зосередять на новітніх напрямках ономастичних студій: типологічній, когнітивній, фольклорній, літературній, конотативній, соціономастиці.

Метою викладання дисципліни «Загальна ономастика» є розширення обсягу знань про антропоніми та топоніми, конкретизація деяких правописних моментів ономастичної лексики, а також розгляд оніма як лексичної одиниці на різних рівнях мовної системи: фонетичному, граматичному, значеннєвому; пізнання лінгвістичних, лінгвокультурологічних, соціолінгвістичних, когнітивних, історичних чинників формування української ономастичної системи.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Загальна ономастика» є:

- висвітлити історію виникнення і функціонування антропонімів і топонімів сучасної української мови;
- ознайомити з особливостями вживання цих груп лексики у літературних творах, фольклорі, культурі;
- конкретизувати переважно граматичні норми правопису особових назв;
- підвищити рівень культури усного й писемного мовлення студентів;
- виробити в студентів уважне й критичне ставлення до свого мовлення й суспільної мовної практики;
- збагатити лексичний запас студентів новими термінами з фахової підготовки;
- навчити студентів самостійно працювати з науковою, навчальною, довідковою літературою.

Сформувати мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Очікувані результати навчання дисципліни:

знати:

- зміст і напрями розвитку сучасної ономастики;
- історію дослідження онімів у вітчизняній лінгвістичній практиці;
- загальні принципи методології ономастичного аналізу;
- основні напрями наукових пошуків, пов'язаних із вивченням функціонування онімів у суспільстві, художніх та фольклорних текстах.

уміти:

- аналізувати оніми різних класів;
- визначати стилістичні функції онімів;
- визначати особливості територіальної ономастики.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Статус дисципліни: вибіркова	
Змістових модулів – 2	ОПП Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова і зарубіжна література) <u>Спеціальність</u> 014 Середня освіта (Українська мова і література)	Рік навчання: 2-й 2-й	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання <u>доповідь</u>		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		3-й 3-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Лекції	
		16 год.	4 год.
		Практичні	
		24 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		40 год.	72 год.
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	10 год.
Вид контролю:			
залік	залік		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 44,4% / 55,6%

для заочної форми навчання – 8,9% / 91,1%

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи дослідження української ономастики

Тема 1. Ономастика як предмет лінгвістичного дослідження.

Національна ономастика як предмет лінгвістичного дослідження. Класифікація термінів на позначення онімів: антропоніми, топоніми та гідроніми. Ознайомлення з науковими дослідженнями в даній галузі. Аналіз авторефератів з ономастики. Ономастичні школи та представники ономастичних шкіл в Україні. Аспекти ономастичних досліджень: лексикологічний, лексикографічний, логічний, семасіологічний, термінологічний та ін. Огляд наукової літератури з ономастики.

Тема 2. Ономастика різних регіонів України.

Дослідження регіональна ономастики: основні напрямки, представники ономастичних шкіл. Особливості ономастики різних регіонів України (семантико-структурний аспект): Нижньої Наддніпрянщини; Середньої Наддніпрянщини; Поділля; Галичини. Процес становлення регіональної ономастики. Ознайомлення з науковими дослідженнями в даній галузі, а саме з працями: К. Галаса, О. Стрижака, Є. Черняхівської, Ю. Карпенка, В. Лободи, Я. Пури, Д. Бучка, М. Худаша, М. Демчук, М. Торчинського, М. Габорака, а також роботи, видані польською мовою, Я. Рудницького, С. Грабця, З. Штібера, Я. Залеського та ін. Практика наукових досліджень з ономастики.

Тема 3. Історико-етнографічні відомості про регіони у зв'язку з формуванням місцевого ономастикону.

Ознайомлення з історико-етнографічними відомостями різних хронологічних зрізів: перший часовий зріз (кінець XVI – XVIII ст.) репрезентують прізвищеві назви з козацьких Реєстрів 1581 та 1649 років і з Архіву Коша Запорозького; у якості другого часового зрізу (кінець XVIII – поч. XX ст.) залучено дані історико-етнографічних праць Д.Яворницького, А.Афанасьєва-Чужбинського, А.Скальковського, Я.Новицького. Етапи заселення Нижньої Наддніпрянщини. Антропонімія надвеликолузького регіону, як і всієї України, формувалася за складних історичних обставин. Численні племена і народи, які перебували на цій території, залишали свої сліди як у матеріальній, так і у духовній культурі. Територія Нижньої Наддніпрянщини здавна привертала увагу дослідників складними етногенетичними та міграційними процесами, що на ній відбувалися. Кожен із народів, які перебували тут, незалежно від часового відрізка, залишав свої сліди в мові, і зокрема ономастиці.

Тема 4. Антропонімічні класи.

Дослідження антропонімічних класів української ономастики. Класифікація антропонімічних класів: агіоніми – імена святих, андроніми – онім утворений від імені батька, чоловіка, аноніми – придумані імена, асоціоніми – власні назви, утворені від загальних, дінітонім – прізвисько, почесне звання, криптонім (фіктонім) – зашифроване ім'я, матроніми – прізвища, утворені від імені матері, патроніми – прізвища, утворені від імені

батька, псевдоандроніми – придумані імена від чоловічих імен, реаліоніми – імена реально існуючих людей. Представники антропонімічних регіональних шкіл. Основні праці, присвячені регіональній антропоніміці та антропонімічним класам.

Тема 5. Фонові оніми.

Основні групи фонових онімів. Назви божеств: теонім – назви божеств; міфонім – назви міфічних істот; демонім – назви демонічних істот. Назви космічних об'єктів: Астронім (Космонім) – імена небесних тіл; Марсіонім – назви об'єктів на Марсі; Венусонім (Венесулонім) – назви об'єктів на Венері; Меркуріонім – назви об'єктів на Меркурії; Селеонім – назви об'єктів на Луні. Назви відрізків часу: хрононіми, еклезеонімами. Ідеоніми – назви пов'язані з духовною культурою. Етноніми – назв національностей.

Змістовий модуль 2. Українська топонімія

Тема 6. Класифікація термінів на позначення топонімів.

Топоніміка як предмет лінгвістичного дослідження Теоретичні основи й джерела дослідження українського топонімікону Дослідження топонімічних класів української ономастики. Класифікація топонімічних класів. Семантико-структурні особливості українських топонімів. Принципи номінації українських топонімів: 1) номінація поселень за їх відношенням до людей; 2) номінація поселень за їх зв'язками з іншими об'єктами; 3) номінація поселень за їх властивостями та ознаками. Топонімікон Нижньої Наддніпрянщини. Представники топонімічних регіональних шкіл. Основні праці, присвячені регіональній топоніміці та топонімічним класам.

Тема 7. Українська макротопонімія. Огляд наукових здобутків в цій галузі.

Українська макротопонімія. Огляд наукових здобутків в цій галузі. Семантико-структурні особливості макротопонімів як одного з класів ономастики. Семантико-структурні типи макротопонімів: відантропонімні, відтопонімні та відгідронімні. Способи творення українських макротопонімів: 1) назви, структурно оформлені на доойконімному рівні (первинні макротопоніми); 2) назви, структурно оформлені на ойконімному рівні (вторинні макротопоніми).

Тема 8. Семантико-структурні особливості гідронімів.

Теоретичні основи й джерела дослідження українського гідронімікону (сукупність гідронімічних назв). Гідронімічні класи: потамоніми – назви річок; гелоніми – назви болот; порейоніми – назви морів; океаноніми – назви океанів. Семантико-структурні особливості загальноукраїнських та регіональних гідронімів. Представники регіональних шкіл. Основні праці, присвячені регіональній гідроніміці.

Практичне заняття № 1

Тема: Ономастика як спеціальна лінгвістична й історична наука

Питання:

1. Ономастика як наука: предмет, завдання й проблематика.
2. Розвиток ономастики як наукової дисципліни: здобутки, проблематика, перспективи.
3. Загальні аспекти та положення ономастичних досліджень.
4. Розвиток антропоніміки в Україні.
5. Ономастична лексикографія.
6. Методи ономастичних досліджень.
7. Напрями сучасних ономастичних студій.

Ключові слова: ономастика, онім, власне ім'я, антропоніміка, антропонімія, особове ім'я, топоніміка, топонімія.

Знати: особливості ономастики як наукової дисципліни, основні вектори її досліджень, проблематику та історію розвитку в Україні, а також антропоніміку й топоніміку як складових частин ономастики та основну проблематику в цих галузях.

Уміти:

- розкрити мету, завдання, об'єкт ономастики та її зв'язок з іншими дисциплінами;
- описати й охарактеризувати основні етапи розвитку української ономастики;
- здійснити огляд основних здобутків у ономастики;
- з'ясувати загальні аспекти та положення ономастичних досліджень;
- розкрити мету, завдання, об'єкт антропоніміки й топоніміки та їх зв'язок з іншими дисциплінами;
- описати й охарактеризувати основні етапи розвитку антропоніміки й топоніміки;
- здійснити огляд основних здобутків у галузі антропоніміки й топоніміки;
- з'ясувати теоретичні аспекти вивчення власних особових імен.

Література

1. Карпенко Ю.О. Ономастика. *Українська мова*. Енциклопедія, вид. 3-є, зі змін. і доп. Київ, 2007. С. 457.
2. Німчук В.В. Про необхідність вивчення топоніміки у зв'язку з народними говорами. *Питання топоніміки та ономастики*: Матеріали I Республ. наради з питань топоніміки та ономастики / Відп. ред. К.К. Цілуйко. Київ, 1962. С. 45-53.
3. Стрижак О.С. За ґрунтовність топонімічних досліджень. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. Київ, 1963. №3. С. 79-82.
4. Цілуйко К.К. Перспективи подальшого розвитку української ономастики. *Повідомлення української ономастичної комісії* / Відп. ред. К.К.Цілуйко. Київ, 1967. Вип. 3. С. 3-12.

5. Кушевич Л.С, Стрижах О.С. Ономастика на Україні після V Міжнародного з'їзду славистів. *Повідомлення української ономастичної комісії* / Відп. ред. К.К. Цілуйко. Київ, 1966. Вип. 1. С. 5-12.

Питання для самоконтролю:

- 1) Які класи слів належать до пропріальної лексики?
- 2) З яким науками ономастика пов'язана найтісніше? Розкрийте цей зв'язок.
- 3) Охарактеризуйте донауковий етап розвитку ономастики.
- 4) Коли відбулося становлення ономастики як науки?
- 5) Коли почали розглядати пропріальну лексику як особливу категорію мови?
- 6) Хто і коли запропонував термін „ономастика”?
- 7) Хто одним із перших розпочав в Україні ономастичні дослідження?
- 8) Хто здійснює координацію ономастичних досліджень в Україні?
- 9) У яких основних аспектах здійснювалося дослідження ономастичної лексики в Україні?
- 10) Які перспективи вітчизняних ономастичних досліджень?

Проблемні питання:

1. Які принципи виділення онімної і пропріальної лексики в українській і зарубіжній науковій літературі?
2. Які галузі української ономастики найбільш (найменш) лексикографічно опрацьовані? Чому?

Практичні завдання:

1. У сучасній лінгвістиці немає однозначної думки, куди належать етноніми й катойконіми – до власних чи загальних назв. Як, на вашу думку, варто вирішити цю проблему? Обґрунтуйте свою думку у формі мініесе (обсяг – 100–150 слів).
2. Проаналізуйте декілька останніх випусків українського наукового періодичного видання з ономастики, напр., “[Записки з ономастики](#)”, “[Ономастичні науки](#)”, “[Студії з ономастики та етимології](#)”, або європейського збірника, що входить до наукометричної бази *Scopus*, як-от, “[Acta Onomastica](#)”, “[Folia Onomastica Croatica](#)” тощо. З'ясуйте, які питання найчастіше порушено в статтях. Чим це зумовлено? (обсяг – 100–150 слів).

Тести для самоперевірки

1. Називання від імені батька називається: а) матронім; б) патронім; в) по батькові.
2. Матронім — це називання від імені: а) діда; б) батька; в) матері.
3. Термін «прізвище» в українській ономастиці з'явився в: а) ХУІІ ст.; б) ХІХ ст.
4. Називання від національності — це: а) катойконім; б) топонім; в) етнонім.
5. Прізвище Стадніченко, утворилося від: а) імені; б) професії; в) топоніма.
6. Термін “прізвищева назва” був введений: а) Ю. Редько; б) М.Худашем.

7. Перший козацький реєстр датується: а) 1649 р.; б) 1581 р.
8. Термін «прізвище» в українській ономастиці з'явився в: а)XVII ст.; б) XIX ст.
9. Наука, яка вивчає власні імена людей називається:
а) ономастика; б) антропоніміка.
10. Антропонім — це власне ім'я: а) тварини; б) географічного об'єкту. в) людини.

Самостійна робота № 1

Завдання:

1. Дати письмові відповіді на питання з обов'язковою ілюстрацією прикладами:

- особливості відмінювання жіночих та чоловічих імен;
- вживання м'якого знака, апострофа та подвоєнних приголосних в іменах;
- особливості творення, відмінювання і правопису жіночих імен по батькові;
- особливості творення, відмінювання і правопису чоловічих імен по батькові.

2. Провідміняти імена та по батькові свої рідних чи друзів (не менше двох чоловічих і двох жіночих).

Практичне заняття № 2

Тема: Власне ім'я як найдавніше антропонімічне утворення

Питання:

1. Власне ім'я у системі антропонімів. Походження власних особових імен українців.
2. Склад українських імен та основні мотиви їх вибору.
3. Імена в українських фразеологізмах.
4. Походження імен по батькові.
5. Правопис і відмінювання власних імен та імен по батькові.

Ключові слова: власне ім'я, особове ім'я календарне ім'я, імена-обереги

Знати: специфіку семантики власних особових імен, їх походження, склад й основні мотиви вибору.

Уміти:

- висвітлювати теоретичні аспекти вивчення власних особових імен;
- аналізувати функції власних особових імен;
- визначати специфіку ономастичної системи різних народів;
- здійснювати історико-лінгвістичний й соціологічний огляд власних імен в українському мовленні;
- аналізувати основні мотиви обрання імені.

Література:

1. Герасимчук В.А., Нечипоренко А.Ф. Антропоніми: історія і сучасність: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2002. 152 с.
2. Глинський І. Твоє ім'я – твій друг. Київ: Наук. думка, 1970. 223 с.
3. Гумецька Л.Л. Народні форми хрещених імен в українській мові XIV–XV ст. *Українська та діалектна лексика*. Київ, 1985. С. 113–206.
4. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. Київ: Наук. думка, 1988. 119 с.
5. Горпинич В.О., Корнієнко І.А. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України: монографія / За ред. д.філол.н., проф. В.О.Горпинича. Ономастика і апелятиви. Вип. 25. Дніпропетровськ-Миколаїв: Вид-во „Ліон”, 2006. 237 с.
6. Корнієнко І.А. З історії розвитку української антропоніміки. *Ономастика і апелятиви*. Вип. 30. Дніпропетровськ, 2007.
7. Корнієнко І.А., Середич Г.А. Основні шляхи дослідження антропонімії. *Записки з українського мовознавства*: Вип. 18: зб.наук.праць / Відп.ред. О.І.Бондар. Одеса: Астропринт, 2009. С. 290-296.
8. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. Київ: Наук. думка, 1990. 48 с.
9. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. Київ: Наук. думка, 1977. 235 с.

Запитання для самоконтролю:

1. Що таке ім'я? Які ви знаєте значення цього слова?
2. Чи тотожні поняття *власне ім'я* та *особова назва*?
3. Яку класифікацію власних імен ви можете запропонувати?
4. Що ви знаєте про найдавніші імена? Чому власним іменам у минулі часи надавалося магічного значення? Наведіть відомі вам приклади.
5. Як обирали імена наші прадіди? Охарактеризуйте іменослов. Розкажіть про його історичну долю. Ім'я і історія. Чи можна зіставити ці "різновеликі" поняття?
6. Який вплив справило християнство на розвиток іменної системи української мови? Порівняйте ситуацію з іменами в Україні і в інших країнах.
7. Дайте лексико-граматичну оцінку антропонімного словотворення пореволюційної доби. Чому ці імена називають "червоними"?
8. Як з'явилися подвійні імена?
9. Які власні імена можна вважати українськими? Назвіть їх, обґрунтуйте відповідь. Яких фонетичних змін зазнавали запозичені імена, увійшовши до української лексичної системи?
10. Як традиційно вибирають ім'я новонародженому? Які ви знаєте сучасні традиції найменувань? Назвіть найпоширеніші імена у сьогочасному користуванні.

Практичні завдання:

1. Класифікуйте імена у хронологічному порядку. Коли, які імена в нашій історії були поширені і хто їх носії?

Ігор, Рюрик, Ольга, Богдан, Болеслав, Ярослава, Ефросинія, Петро, Лука, Кузьма, Федір, Омелько, Пилип, Мавра, Марія, Іван, Памво, Іов, Марина, Владлен, Тимур, Оксана, Октябрина, Ельдар, Алла, Вікторія, Людмила, Тетяна, Ганна, Галина, Дарина, Сніжана.

2. Поцікавтесь "біографією" свого власного імені й напишіть невеличку розповідь про нього.

3. Складіть іменослов вашої родини. Вкажіть на походження цих імен, запишіть пестливі форми від них.

4. Розкрийте зміст поданих прислів'їв. Поясніть їх етимологію. Які народні вірування покладені в їх основу?

В день святого Наума добре починати вчитися: наука на ум піде. 2. Варвара ночі урвала, а дня приточила. 3. Варвара снігом постелить, Сава загладить хуртовиною, а Микола морозом придавить. 4. Прийшов Іван Предтеча, забрав свята на плечі. 5. На теплого Олекси шука-риба лід хвостом розбиває. 6. Святий Юрій землю відмикає, святий Петро жито зажинає, святий Ілля у копи складає. 7. На Гліба-Бориса до хліба берися. 8. Прийшов Миколай — коней випасай. 9. Після Івана (Купала) не треба жупана. 10. Прийшов Петро — вирвав листок, прийшов Ілля — вирвав два, прийшов Спас — бери рукавиці про запас. 11. Свята Прасковіє, дай жениха поскоріє. 12. До Дмитра дівка хитра, а на Дмитра хоч комин витри.

Тести для самоперевірки

1. Трансонімізація — це: а) перейменування; б) перенесення одного значення на інше.

2. Полісемантичні прізвища — це: а) переосмислення; б) багатозначність.

3. Хто створив словник-довідник «Сучасні українські прізвища», який вийшов 1966 р.? а) М.Худаш; б) Ю. Редько.

4. Називання від імені батька називається:

а) матронім; б) патронім; в) по батькові.

5. Матронім — це називання від імені:

а) діда; б) батька; в) матері.

Самостійна робота № 2

1. Провідміняти прізвища як жіночі й чоловічі та пояснити правопис: Хмара, Панібудьласка, Будяк, Балабуха, Писанка, Мурашко, Дармограй, Перебийніс, Молодець, Турчин, Пушкін, Ковалевський (а).

2. Утворити присвійні прикметники від прізвищ: Шевченко, Скворода, Забіла, Куліш, Франко, Стефаник, Тичина, Малишко, Сосюра.

Практичні заняття № № 3

Тема: Прізвище: історія, семантика, структура

Питання:

1. Прізвище як успадкована офіційна назва. Ознаки прізвища.

Становлення прізвищевої термінології.

2. Походження прізвищ українців. Основні джерела творення українських прізвищ.
3. Прізвиська та їх роль у творенні прізвищ.
4. Граматична структура прізвищ українців.
5. Лексико-семантичний спосіб творення прізвищ.
6. Прізвища композитної будови.
7. Подвійні прізвища.
8. Афіксальний спосіб творення прізвищ: прізвища з патронічними формантами; прізвища з посесивними формантами; прізвища з поліфункційними формантами.

Ключові слова: прізвище, прізвисько, прізвищева назва, антропонім

Знати: особливості розвитку та становлення прізвищевої термінології, специфіку семантики і структури сучасних прізвищ українців.

Уміти:

- аналізувати процес виникнення й усталення прізвищ як окремого класу спадкових найменувань людей;
- характеризувати основні джерела творення українських прізвищ;
- з'ясувати лексико-семантичні особливості твірних основ прізвищ;
- характеризувати особливості граматичної структури сучасних прізвищ українців.

Література

1. Герасимчук В.А., Нечипоренко А.Ф. Антропоніми: історія і сучасність: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2002. 152 с.
2. Железняк І.М. Українські прізвища на -ист (-а, -ий). *Мовознавство*. 1975. № 2. С. 44–54.
3. Жовтобрюх М.А. Про термін прізвище. *Мовознавство*. 1969. № 4. С.82–86.
4. Керста Р.Й. Антропоніми – основа вивчення лексики, що характеризує особисті властивості людини. *З історії української лексикології*. Київ, 1980. С. 200–213.
5. Коломієць В.Т. Прізвища на -ов, -ев (-ів) та -ин, -ін в українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1951. № 3. С. 75–77.
6. Корнієнко І.А. Від професійно-соціальних назв до сучасних прізвищ (на матеріалі антропонімів Дніпровського Припоріжжя). *Українська література в загальноосвітній школі*. № 2. 2005. С. 16–17.
7. Корнієнко І.А. Питання граматичної структури прізвищ. *Філологічні читання: матеріали міжвузівської наукової конференції*. Миколаїв: МДУ, 2005. С.35-37.
8. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. Київ: Наук. думка, 1990. 48 с.
9. Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. Київ: Рад. школа, 1969. 255 с.
10. Ткаченко О.Б. Українські прізвища з суфіксом -енк-о та

споріднені утворення (питання походження). *Слов'янське мовознавство*. Київ, 1958. Вип. 2. С. 38–53.

11. Худаш М.Л. З історії формування і становлення українських прізвищ. *Мовознавство*. 1969. № 2. С. 37–46.

Запитання для самоконтролю:

1. Що називають прізвищем? Чим прізвище відрізняється від прізвиська?

2. Що вам відомо про виникнення прізвищ? Які основні джерела є матеріалом для творення українських прізвищ? Наведіть приклади.

3. Про які аспекти суспільного життя в Україні можуть розповісти антропоніми? Що таке патроніми, матроніми?

4. Подайте морфемну характеристику українських прізвищ. Які суфікси продуктивніше використовуються при їх творенні?

5. Чи траплялися вам прізвища звуконаслідувального характеру?

6. Як творяться подвійні прізвища? Назвіть відомі вам українські подвійні прізвища.

7. Як творилися прізвища в інших країнах? Наприклад, у Римській імперії. Проаналізуйте.

Практичні завдання:

1. Назвіть художні твори, які мають у своїй назві імена і прізвища? Складіть анотацію до одного із творів.

2. Утворіть низку прізвищ від поданих імен. Терентій, Онуфрій, Петро, Павло.

3. Визначте етимологію прізвищ.

Цвіркало, Гойда, Мацюцька, Ревко, Сокотун, Цикало

4. Якими ремеслами володіли власники таких прізвищ: Бортник, Гармаш, Гуральник, Стельмах, Шаповал, Гонтар, Кушнір, Бокораш, Дігтяр, Гутник, Соляр, Лимар, Гайдар, Бондар, Тартачник, Смушкар, Сницар, Колісник, Гончар, Тесляр, Лихвар, Снігар, Грабар, Бровар, Гірник, Драгоман, Гендляр, Довбиш, Винокур?

5. Що ви знаєте про запорозькі прізвища? Випишіть їх із творів М.Старицького "Облога Буші" та І.Нечуя-Левицького "Князь Єремія Вишневецький".

6. Виписати із поезії Ліни Костенко українські прізвища й пояснити їх з боку лексичної бази та словотвірної структури (Костенко Л.В. Берестечко: історичний роман. Київ: Укр.письменник, 1999.157 с. С.153).

Тести для самоперевірки

1. Складні прізвища – це:

- а) складні в тлумаченні;
- б) утворені від кількох основ.

2. Термін "прізвищева назва" був введений:

- а) Ю. Редько; б) М. Худашем.

3. Трансонімізація — це: а) перейменування; б) перенесення одного значення на інше.

4. Полісемантичні прізвища – це: а) переосмислення; б) багатозначність.
5. Хто створив словник-довідник «Сучасні українські прізвища», який вийшов 1966 р.? а) М.Худаш; б) Ю. Редько.
6. Називання від імені батька називається: а) матронім; б) патронім.

Самостійна робота № 3

Опрацювати наукову літературу, склавши стислий конспект й підготувавши виступи за матеріалами джерел (3-х на вибір):

- Антонюк О.В. Лексико-семантична група прізвищ, що вказують на звички, уподобання, вчинки людини (на матеріалі антропонімії Донеччини). *Актуальні питання антропоніміки* / Відп. ред. І.В. Єфименко. Київ, 2005. С.25-30.

- Осташ Р.І. Із життя сучасних українських прізвищ. *Українське і 100 слов'янське мовознавство*. № 4 (138). Ужгород, 2001. С. 408-412.

- Наливайко М. Я. Сучасні прізвиська Верхньої Наддністрянщини. *Наукові записки*. Серія: Мовознавство. Ч. 2. Т., 2003. С. 54-57.

- Тимінський М.В. До проблеми мотиваційної класифікації сучасних індивідуальних прізвищ. *Мовознавство*/ ред. В.М. Русанівський. 1987. № 3. С. 64-65.

- Чучка П.П. Прізвисько. *Українська мова: енциклопедія* / ред. В.М.Русанівський, О.О.Тараненко. Київ: Укр..егнцикл., 2000. С. 494.

Практичне заняття № 4

Тема: Прізвиська як своєрідний лексичний пласт й органічна складова антропонімікону України

Питання:

1. Прізвиська як своєрідний лексичний пласт. Дефініція поняття „прізвисько”. Ознаки прізвищ.
2. Класифікації прізвищ в ономастичній науці.
3. Індивідуальні прізвиська: класифікація за лексичною базою.
4. Класифікація індивідуальних прізвищ за мотивами номінації.
5. Класифікація прізвищ за емоційно-експресивним забарвленням.
6. Родичівські прізвиська. Андроніми. Патроніми. Матроніми.
7. Український літературно-мистецький і громадсько-політичний псевдонімікон ХХ ст.
8. Українська псевдонімія ХХІ ст. Псевдонімікон воїнів України і терористів.

Ключові слова: прізвисько, андронім, патронім, матронім

Знати: особливості розвитку та становлення прізвищ як своєрідної групи антропонімічної лексики; специфіку семантики і структури прізвищ українців.

Уміти:

- аналізувати процес виникнення й розповсюдження прізвищ як окремого класу спадкових найменувань людей;
- характеризувати основні джерела творення українських прізвищ;
- аналізувати основні класифікації прізвищ в ономастичній науці.

Література

1. Антонюк О.В. Лексико-семантична група прізвищ, що вказують на звички, уподобання, вчинки людини (на матеріалі антропонімії Донеччини). *Актуальні питання антропоніміки* / Відп. ред. І.В. Єфименко. Київ, 2005. С.25-30.
2. Близнюк Б., Будз М. Сучасні гуцульські прізвища. *Наукові записки. Серія "Мовознавство"* / Кіровоград. держ. пед. у-тет ім. В.К. Винниченка. Кіровоград, 2001. С. 93-95.
3. Вербич С.О. Деякі прізвища і прізвища українців з погляду походження. *Актуальні питання антропоніміки* : зб. мат. наук. Читань пам'яті Юліана Костянтиновича Редька / Відп. ред. І.В. Єфименко. Київ, 2005. С. 56-62.
4. Остап Р.І. Із життя сучасних українських прізвищ. *Українське і слов'янське мовознавство*. № 4 (138). Ужгород, 2001. С. 408-412.
5. Павликівська Н.М. Питання української псевдонімії ХХ століття. Вінниця : Глобус-прес, 2011. 386 с.
6. Словник прізвищ північно-західної України : у 3-х т. / Упорядник Г.Л. Аркушин. Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009.
7. Чабаненко В.А. Прізвища Нижньої Наддніпряни : у 2-х кн. Запоріжжя, 2005.
8. Чучка П.П. Розвиток імен і прізвищ. *Історія української мови* (Лексика і фразеологія). Київ : Наукова думка, 1983. С. 592-620.

Запитання для самоконтролю:

- 1) Які ознаки української антропонімної системи допрізвищового періоду?
- 2) Які найголовніші ознаки прізвищ?
- 3) Які прізвища відносять до індивідуальних?
- 4) Які прізвища є родичівськими?
- 5) У чому особливість колективних і сімейно-родових прізвищ?
- 6) Що таке патронім? Матронім? Андронім? Наведіть приклади.

Практичні завдання:

1. Пояснити, що означають перераховані прізвища: Дерикат, Бойко, Кирпа, Салій, Мазур, Дзюба, Ющук, Драгоман, Бокораш, Манюня, Хижнячка, Степанида, Шептуха, Головач, Бомок.
2. Навести приклади прізвищ, утворених від прізвищ чи імен відомих осіб, літературних і казкових героїв (наприклад: Шумахер (той, хто добре водить машину, водій), Казанова (той, хто любить жінок)).
3. Згрупуйте прізвища за ознакою походження: а) від чоловічих і жіночих імен; б) від назв професій; в) за територіальною ознакою; г) за

етнічною ознакою; г) за прикметою, прізвиськом.

Паламаренко, Бондарчук, Сербин, Дуридівка, Волошин, Бойко, Кравченко, Шевчук, Маляр, Кирпа, Білошапка, Салій, Поліщук, Литвин, Макаренко, Білоус, Бабій, Склярєнко, Марчук, Русин, Зінченко, Воронько, Галенко, Волинець, Тягнибік, Степовик, Ющенко, Грищенко, Петриненко, Іванів, Гірняк, Кисіль, Приходько, Пасічник, Гончарук, Українець, Яцюк, Христинюк.

4. Запишіть відомі вам прізвища (7–10), які зазнали орфографічних чи акцентуаційних варіацій. З'ясуйте, чим це зумовлено. Укажіть, чи мають ці прізвища нормативні відповідники в українському антропоніміконі?

Самостійна робота № 4

1. За спеціальними словниками розкрити значення слів антропонімічного походження, пояснити походження цих лексем: Альфонс, хуліган, фрейдизм, академія, біржа, джаз, патефон, маріонетка, мансарда, гайморит, кулон, ампер, кобальт, Венера, гіацинт, монпасьє, батист, дальтонізм.

2. Підготувати розгорнуте повідомлення з теми одного питання на вибір:

1. Вивчення псевдонімів у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці.
2. Специфіка псевдоніма як особливого виду антропонімів.
3. Номінаційні процеси в псевдонімії письменників.
4. Номінаційні процеси в псевдонімії публіцистів.
5. Номінаційні процеси в псевдонімії акторів і співаків.
6. Номінаційні процеси в псевдонімії журналістів.
7. Лексико-семантичний спосіб творення псевдонімів.
8. Дериваційні утворення у псевдонімії.
9. Модифікація справжнього іменування автора.
10. Структурна організація псевдонімів.
11. Псевдоніми українських повстанців періоду 20-х років 20 століття.
12. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань періоду 1929-1959 років: ОУН-УПА.
13. Особливості псевдонімної номінації позазаконних елементів.
14. Криптоніми і криптограми у псевдонімії.
15. Час і причини виникнення псевдонімів.
16. Принципи і мотиви псевдонімної номінації.

Практичне заняття № 5

Тема: Походження й функціонування псевдонімів та антропонімів

Питання:

1. Псевдоніми як умовні імена. Походження псевдонімів.
2. Класифікація псевдонімів.
3. Поняття про антропоніми. Антропоніми, що стали антропономами.
4. Термін і власна назва. Власні імена і філологія.

Проблемні питання:

1. Що, на вашу думку, впливає на появу і розвиток ономастичних шкіл?
2. Як ви вважаєте, які напрямки ономастичних досліджень потребують більшої уваги сучасних ономастичних шкіл?

Ключові слова: псевдонім, антропонім, антропоном, термін

Знати: особливості творення й функціонування псевдонімів та антропономів.

Уміти:

- характеризувати основні мотиви та причини виникнення псевдонімів;
- подавати відомості з історії походження умовних найменувань;
- класифікувати псевдоніми й визначати особливості функціонування їх основних різновидів;
- описувати процес творення антропономів;
- аналізувати класифікацію антропономів за розрядами;
- характеризувати процес виникнення термінів-антропономів та особливості їх функціонування.

Література:

1. Герасимчук В.А., Нечипоренко А.Ф. Антропоніми: історія і сучасність: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2002. 152 с.
2. Павликівська Н.М. Питання української псевдонімії ХХ століття. Вінниця, 2009. 388 с.

Запитання для самоконтролю:

1. Що таке псевдонім? Які різновиди псевдонімів ви знаєте?
2. Поцікавтесь у спеціальній літературі, чому Марія Вілінська обрала собі такий незвичайний псевдонім, як *Марко Вовчок*?
3. Що об'єднує ці антропоніми: *Дармограй, К. Рузь, Кобзар*?
4. Що таке антропономи? Як вони утворюються? Наведіть приклади.
5. Знайдіть і запишіть 10 географічних назв, пов'язаних із власними назвами.
6. Які предмети названі іменами *Жилетт, Кордан, Опель, Жокар*?
7. Єдина Міжнародна система електротехнічних одиниць виміру для їх назв використовує прізвища відомих вчених-дослідників галузей розділів електротехніки. Назвіть ці одиниці.
8. Які ліки в аптеці у своїх назвах містять прізвища винахідників?

Практичні завдання:

1. Систематизуйте подані нижче псевдоніми за розрядами: Гребінка Є.: *Гр. Є., Пирятинець.*

Квітка-Основ'яненко: *Пампушкін, штаб-лекарь, Юноша из Белого Города., 1-19.* Осип Маковей: *Кандидат на патріота, Не-Шевченко, Один з них, Бабуся Катерина*

Кандиба О.: *Н.Н., Лелека О., Фотограф, О-сь.*

В. Винниченко: *В.В., Де-де, Доде, В.*

Губенко П.: *Г-й, П, Грунський Павло, Кучерявенко, Михайленко, Павло з Грунь, просто Оксана.*

2. Запишіть справжні імена письменників: *Марка Черемшини, Панаса Мирного, Миколи Трублаїні, Михайла Драй-Хмари, Петра Панча, Миколи Хвильового, Григорія Косинки.*

3. Розгляньте карту зоряного неба. Які зірки, супутники, комети, планети носять імена героїв давніх міфів? Запишіть ці назви.

4. Розгляньте таблицю Менделєєва. Які хімічні елементи антропонімного походження? Випишіть їх. Виберіть із таблиці назви, які б могли бути власними іменами.

Самостійна робота № 5

1. За словником Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківської або І. І. Трійняка з'ясуйте значення свого імені й імен своїх родичів. Укажіть, із яких мов вони походять. Побудуйте антропонімні гнізда варіантів 2 імен.

2. Запишіть повні чоловічі або жіночі християнські імена, від яких походять варіанти.

Гавро, Гресь, Кінаш, Мисько, Тересь, Харко, Гапка, Химка, Галат, Єресько, Осташ, Тиміш, Штець, Горпина, Ївга, Гапко, Єрко, Матяш, Панько, Тишко, Яресько, Пріська, Хівря, Гарась, Зеньо, Мацько, Проць, Філько, Яць, Феня, Палажка.

Практичне заняття № 6

Тема: Літературна ономастика.

Питання:

3. Розвиток української літературної ономастики як лінгвістичної дисципліни.

4. Методи дослідження в літературній ономастиці.

5. Специфіка дефініції терміна «літературно-художній антропонім».

6. Статус української літературно-художньої антропонімії в національній антропосистемі.

7. Джерельна база літературно-художньої антропонімії – сучасна українська проза.

8. Поетоніми, їх типи (антропоетоніми, зоопоетоніми, топоетоніми).

9. Семантика і функції власних назв у художніх текстах.

Література:

1. Доценко М. В. Поетоніміка модерністської та постмодерністської прози: дис. ... канд. філол. наук:10.02.01. Вінниця, 2018. 199 с.

2. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. 2000. Вип. 4. С. 68–74.

3. Колесник Н. С. Онімний простір українського пісенного фольклору: семантичний, структурний та функціональний аспекти: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.01. Чернівці, 2017. 441 с.

4. Літературна ономастика: збірник статей. Одеса: Астропринт, 2008. 328 с.

5. Мельник М. Р. Ономастика творів Ліни Костенко: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Одеса, 1999. 18 с.

6. Торчинський М. М. Ойконіми в українському художньому мовленні (стилістичновиражальні можливості). *Мовознавчий вісник*: зб. наук. пр. Черкаси: Брама-Україна, 2006. Вип. 3. С. 189–195.

7. Торчинський М. М. Онімне слово у лінгвопоетичній парадигмі. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2005. Вип. 16, кн. 2. С. 280–283.

8. Торчинський М. М. Стилістично-виражальні можливості хоронімів в українському поетичному мовленні. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*: зб. наук. пр. Київ, 2007. С. 402–408.

9. Янчура Д. Функційне навантаження онімів та проблема становлення метамови літературної ономастики. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2018. Вип. 47. С. 108–115.

Проблемні питання:

1. Які найновіші тенденції розвитку сучасного антропонімікону?
2. Які специфічні ознаки антропонімії вашого регіону?

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте український антропонімікон і топонімікон у романі Є.П.Гуцала “Позичений чоловік” – розділ I “Не Півторакожуха й не Чортійогобатька”, розділ II “Не з Грижинець і не з Газопровідного” (див. Додаток Б). Укажіть, які моделі переважають? Як автор мотивує появу деяких онімів?

2. У романі І. Багряного “Тигролови” є такі рядки: “*Жили ми тут ліпше, як дома. Це була наша друга Україна, нова Україна, синку, але щасливіша. І назви наші люди подавали тут свої, сумуючи іноді за рідним краєм: Київ, Чернігівка, Полтавка, Україна, Катеринославка, Переяславка тощо. Тут, де не поїдеш, – то з Києва виїдеш, а в Чернігівку приїдеш, з Чернігівки виїдеш – в Полтавку приїдеш, в Катеринославку, в Переяславку...*”. Які функції топонімів у цьому тексті? Що стало основою їх номінації? За якими моделями їх утворено?

Самостійна робота № 6

Підготувати проєкт з літературної ономастики (охарактеризувати онімний простір художнього твору). Презентувати проєкт на занятті.

Практичне заняття № 7

Тема: Індивідуально-стильові особливості нової літературно-художньої антропонімії.

Питання:

1. Етапи розвитку нової української літературно-художньої антропонімії.

2. Суспільно-політичні передумови творення українських літературно-художніх антропонімів пострадянської доби.

3. Жанрово-стилістичне розмаїття українських літературнохудожніх текстів кінця ХХ–початку ХХІ ст.

4. Пострадянський літературно-художній антропонімікон як об'єкт мовознавчих студій.

5. Особливості української літературно-художньої антропонімії часів незалежної України.

Проблемні питання:

1. Чим, на вашу думку, відрізняються функції літературно-художніх онімів у історичних творах від власних назв у інших жанрах художніх творів?

2. Підготуйте наукову доповідь на тему: «Шляхи творення автором художніх онімів». Приклади проілюструйте, залучаючи цитатний матеріал.

Практичні завдання:

1. Позначте суфікси, якими утворено прізвища. З'ясуйте твірну базу та значення словотворчих формантів.

Домбровський, Курило, Піскун, Рубан, Тимошенко, Грищук, Волощенко, Химич, Юркевич, Войтович, Зіньків, Корольов, Гринчишин, Яцюк, Гринчук, Федоряк, Голобородько, Яресько, Бобрик, Миронець, Пастушок, Розумець, Гужвій, Бородай, Шумейко, Щербина.

2. Чимало сучасних прізвищ мають подвійну мотивацію. Поясніть можливі моделі та способи творення прізвищ. Який варіант, на Вашу думку, більш обґрунтований? Доведіть.

Жучок, Кубай, Лупій, Пшеничка, Саган, Ковтунець, Полянський, Бондарчук, Хом'як, Ємець, Волошко, Чапак, Масюк, Козій, Триус, Чернокун, Білан, Бакунець, Радько, Каленик.

3. Пригадайте 5–6 прізвищ композитної будови, поширених у вашому населеному пункті. З'ясуйте, за якими моделями їх утворено.

Наприклад: Загнибіда (< загни + біда) – дієслово у формі наказового способу + іменник; Дармограй (< дармо + грати) – прислівник + презенсна основа дієслова.

Самостійна робота № 7

1. Позначте суфікси, якими утворено прізвища. З'ясуйте твірну базу та значення словотворчих формантів.

Домбровський, Курило, Піскун, Рубан, Тимошенко, Грищук, Волощенко, Химич, Юркевич, Войтович, Зіньків, Корольов, Гринчишин, Яцюк, Гринчук, Федоряк, Голобородько, Яресько, Бобрик, Миронець, Пастушок, Розумець, Гужвій, Бородай, Шумейко, Щербина.

2. Чимало сучасних прізвищ мають подвійну мотивацію. Поясніть можливі моделі та способи творення прізвищ. Який варіант, на Вашу думку, більш обґрунтований? Доведіть.

Жучок, Кубай, Лупій, Пшеничка, Саган, Ковтунець, Полянський, Бондарчук, Хом'як, Ємець, Волошко, Чапак, Масюк, Козій, Триус, Чорнокун, Білан, Бакунець, Радько, Каленик.

3. Пригадайте 5–6 прізвищ композитної будови, поширених у вашому населеному пункті. З'ясуйте, за якими моделями їх утворено.

Наприклад: Загнибіда (< загни + біда) – дієслово у формі наказового способу + іменник; *Дармограй* (< дармо + грати) – прислівник + презентна основа дієслова.

Практичне заняття № № 8

Тема: Топоніми як специфічний різновид пропріальної лексики

Питання:

1. Топонімія як базове поняття топоніміки. Топоніми та їх традиційні різновиди.
2. Різні підходи до топонімічних класифікацій.
3. Поняття “мікротопонім”. Особливості мікротопонімії.
4. Класифікації мікротопонімів.
5. Структурно-словотвірний аспект вивчення мікротопонімів.
6. Топоніми природного ландшафту: гідроніми, хороніми, ороніми.
7. Топоніми культурного ландшафту.
8. Чинники перейменування топонімів.

Ключові слова: топоніміка, топонімія, топонім, мікротопонім, географічна назва

Знати: особливості топонімії, основні види топонімів; поняття „мікротопонім”, класифікації та сутність структурно-словотвірного аспекту вивчення мікротопонімів.

Уміти:

- розкривати поняття „топонім” та „мікротопонім”;
- характеризувати різні підходи до класифікацій топонімів та мікро топонімів;
- аналізувати структурно-словотвірний аспект вивчення мікротопонімів.

Література

1. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень (Географічні назви на -ичі). Київ, 1981.
2. Лобода В. В. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя. Київ: Вища школа, 1976.
3. Худаш М. Л., Демчук М. О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення). Київ, 1991. 267 с.

Запитання для самоконтролю:

- 1) У чому полягає специфіка ойконімів як знакових символів?
- 2) Як класифікуються ойконіми за лексико-семантичним значенням їхніх основ? Проілюструйте прикладами.

- 3) Що вивчає гідроніміка? Які ознаки гідронімів?
- 4) Що таке „оронім” і які основні ознаки в омонімії?

Практичні завдання:

1. Наведіть приклади назв населених пунктів України (письмово):
 - які засвідчують розвиток промислів і ремесел;
 - які виникли внаслідок метонічного перенесення назви із сусіднього об'єкта;
 - які мають характер ономастичного побажання.
2. Наведіть приклади назв водних об'єктів України:
 - за назвами рослинного світу;
 - за назвами тварин;
 - похідні від географічних термінів;
 - за назвами населених пунктів і мікрооб'єктів та особовими назвами людей;
 - похідні від етнонімних назв;
 - за кольоровою характеристикою води, ґрунту.
3. Поясніть, чому в Україні є назви міст із топоформантами *-піль* і *-поль*? Запишіть декілька таких найменувань. З'ясуйте їх походження.
4. З'ясуйте походження назви свого населеного пункту та річки, яка в ньому протікає. Запишіть усі наявні гіпотези. Яка з них, на Вашу думку, найбільш обґрунтована? Чому?

Самостійна робота № 8

Завдання:

1. Пояснити походження й розкрити етимологію 10 назв населених пунктів України (за спеціальними словниками).
2. Підготувати мультимедійну презентацію про мікротопоніми (на матеріалі Мікротопонімів Одещини).

ПИТАЛЬНИК

Історія села та його мікротопоніми

1. Записати сучасну назву села, утворити форми родового та місцевого відмінків.
2. Чи була стара назва села? Як пояснюють її місцеві жителі?
3. Як називають себе мешканці села? Як називають поодинокого мешканця села? Записати форми родового та місцевого відмінків однини і множини.
4. Як називають село жителі сусідніх населених пунктів?
5. Як називають мешканців села люди із довколишньої місцевості?
6. Який прикметник від назви села використовують його мешканці та люди із сусідніх населених пунктів?
7. Як називаються частини, кути, кінці села? Чим мотивовані ці мікротопоніми?

8. Записати назви присілків, хуторів. Якщо можливо, з'ясувати їхнє походження.

9. Який рельєф місцевості навколо села?

10. Як називають:

- 1) гори;
- 2) перевали;
- 3) хребти;
- 4) ущелини;
- 5) скелі;
- 6) печери;
- 7) рівнини;
- 8) долини;
- 9) полонини;
- 10) поля;
- 11) пасовиська;
- 12) сіножаті;
- 13) ріки;
- 14) струмки;
- 15) джерела;
- 16) водоспади;
- 17) озера;
- 18) ставки;
- 19) болота;
- 20) ліси;
- 21) сади.

АНКЕТА

1. Назва топоніму _____
2. Вид топоніму _____
3. Населений пункт (адреса) _____
4. Опис місцевості розташування (коротка географічна характеристика території)
5. Чи зареєстрована назва у документах _____
6. Час «присудження» об'єкту (території) даної назви _____
7. Версія жителів території стосовно виникнення назви топоніму _____
8. Згадка (версія походження назви), зазначена в документальних матеріалах (якщо існує така) _____
9. Яку територію (об'єкти) сполучає топонім (для лінійних видів топонімів)
10. Які об'єкти розміщені на території топоніму (природні, антропогенні).

Практичне заняття №9

Тема. Онімний простір сучасної людини

Питання:

1. Поняття онімного простору.
2. Наукові спроби типологізації власних назв.
3. Хронологічна класифікація онімів.
4. Етимологічна типологізація онімної лексики.
5. Класифікація онімів за шляхом виникнення і походження.
6. Словотвірна класифікація власних назв.
7. Мотиваційна класифікація онімів.
8. Структурна класифікація власних назв.
9. Семантична класифікація онімної лексики.
10. Денотатно-номінативна класифікація власних назв.
11. Денотатно-квалітативна класифікація пропріативів.

Література

1. Кравченко Л. О. Українська ономастика: антропоніміка: навч. посібник. Київ : Знання, 2014. С. 12–16.
2. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / відп. ред. В.Г.Скляренко. Київ : Академія, 2014. 544 с.
3. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.
4. Торчинський М. М. Структурна класифікація власних назв. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2007. Вип. 23, ч. 3. С. 95–98.
5. Торчинський М. М. Хронологічна типологія власних назв. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Лінгвістика: зб. наук. пр. Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. Вип. 12. С. 173–178.
6. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.
7. *Słowiańska onomastyka : encyklopedia / pod redakcją E. Rzetelskiej-Feleszko i A. Cieślukowej*. Warszawa ; Kraków : Wyd-wo Naukowe Warszawskie, 2002–2003. Т. 1–2.

Проблемні питання:

Який вплив має мода на антропонімну систему?

Який екстралінгвальний чинник, на вашу думку, спричиняє найбільшу кількість якісних змін в онімній системі?

Практичні завдання:

1. Використовуючи ономастичні словники й інші джерела, схарактеризуйте оніми відповідно до сучасних класифікацій (див. пункти плану).

Зразок. *Дніпро* – давній онім із відомою, але затемненою етимологією (“річка, яка дає життя” / “широка вода”); запозичений із іранської мови (*dana* – вода); сутнісний онім; простий за структурою; відапелятивний (від іран. *dana* – вода); топонім → гідронім → потамонім (назва ріки); за денотатно-

квалітативною класифікацією абіонім (найменування неживого об'єкта), реалонім (назва реального об'єкта).

Розтоки – давній онім із відомою прозорою етимологією (від дієслова “розтікати”); питомий, утворений морфологічним нульсуфіксальним способом; локативний онім (село розташоване в місці розтікання річок); простий за структурою; відапелятивний (віддієслівний); топонім → ойконім → комонім (назва сільського поселення); за денотатно-квалітативною класифікацією абіонім (найменування неживого об'єкта), реалонім (назва реального об'єкта).

Дніпро (місто), *Новомалин* (село), *Рівне*, *Київщина*, *Бондарівна*, *Кухарчук*, *Кайдашиха*, *Карпати*, *Роман-Кош*, *Шацькі озера*, *Азовське море*, *Андріївський узвіз*, *Стадниця* (хутір), “*Лілія*” (магазин), *Риби* (сузір'я), *Галина*, *вул. Івана Богуна*, *Меркурій* (планета), *Микитенко*, *Шева* (прізвисько), *Відродження*, *Революція гідності*, “*Запорожець за Дунаєм*” (опера), *Крим*, *Трійняк Іван Іванович*, *Миколка*, *Мареничі*, *Чумацький Шлях*.

Самостійна робота № 9

Проаналізуйте прізвища вашого села.

Дослідження прізвищ має здійснюватися з урахуванням принципів, визначених в ономастичній науці.

1-й принцип: запис прізвищ усіх жителів села.

2-й принцип — територіальний. Записувати прізвища потрібно в межах сільради, району, області, тобто за адміністративно-територіальним поділом.

3-й принцип — обов'язкова фіксація узуальної та юридичної форми прізвища. Оскільки прізвище має дві основні ознаки — обов'язкову спадковість і юридичну легітимність, — то й фонографічний склад, фонографічна будова прізвищ регулюються двома нормами — узуальною (граматичною) і юридичною. Первісно в прізвищах вони збігалися майже повністю, бо новонароджених реєстрував у церквах під час хрещення грамотний працівник церкви. Але в період, коли юридична легітимність стала виражатися в таких юридичних документах, як свідоцтво про народження (метрика) та паспорт, то в результаті дії екстралінгвальних у наш час дуже банальних причин – низька українсько- і російськомовна грамотність працівників РАГСів і паспортних столів – у метриках і паспортах, а звідси і в інших юридичних документах, з'явилися масово прізвища з орфографічними помилками. Особливо це стосується міської місцевості та періоду, коли в паспортах прізвища записували українською та російською мовами. Тому в наш час відмінність у фонографічній будові прізвищ юридичних й узуальних форм значно зросла, і нехтувати нею не можна.

4-й принцип — обов'язкова фіксація прийнятого в досліджуваній місцевості наголошення прізвищ. Наголос у прізвищах поліфункціональний:

1) відмежовує антропонімні лексеми від відповідних апелятивних; 2) оберігає етимон прізвища або затушовує його і спричиняє асоціації з псевдоетимонами; 3) змінює естетичний образ прізвищ; 4) змінює статус

списку прізвищ без наголосу, алфавітно структурованих для потреб канцелярії, на статус словника прізвищ із наголосом для потреб комунікації; 5) виступає засобом русифікації українських прізвищ; 6) виступає засобом освоєння українською мовою прізвищ іншомовного походження; 7) найголовніше — у низці випадків фактично виступає формальним засобом творення нових прізвищ.

5-й принцип — етимологічний аналіз українських прізвищ має ґрунтуватися передусім на матеріалі того середовища, у якому сформувалось і народилося прізвище.

6-й принцип — екстралінгвальні фактори, що впливають на результати формування антропонімікону певного населеного пункту.

Примітка: Здійснюючи дослідження прізвищ, слід описати історію обраного села.

Практичне заняття №10

Тема. Українська зоо- й фітонімія

Питання:

1. Історія вивчення власних назв тварин і рослин.
2. Пеконіми, їх типи.
3. Український феронімікон.
4. Фітоніми: робуроніми, помоніми, флороніми.

Література:

1. Абрамов Р. Трансонімізація як спосіб поповнення фелінонімікону Кіровоградщини. *Студентський науковий вісник*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім.В. Винниченка, 2013. Вип. 11, ч. 1. С. 3–5.
2. Алексеєва Н. Особливості функціонування офіційних гіппонімів на позначення скакових коней. *Записки з ономастики*. 2017. Вип. 20. С. 6–17.
3. Аркушин Г. Сучасні клички тварин іншомовного походження. *Лінгвостилістичні студії*. 2016. Вип. 5. С. 8–14.
4. Горбач О. Використання зоонімів для створення сатиричного ефекту. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 2. С. 24–29.
5. Кирилюк О. Л. Кіноніми Кіровоградщини: особливості вибору кличок та способи їх творення. *Ономастичні науки*. 2006. № 1. С. 46–49.
6. Кирилюк О. Л. Принципи і мотиви номінації в сучасній українській кінонімії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика"*. 2006. Вип. 3. С. 225–229.
7. Ковтюх С., Кирилюк О. Кінонімія в сучасній українській мові: принципи номінації та способи творення: монографія. Кіровоград : Вид-во ДЛАУ, 2010. 167 с.
8. Колодзей А. Діахронічний і синхронічний аспект зоонімічних досліджень. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2012. Вип. 56. Ч. 1. С. 257–263.
9. Словник зоонімів північно-західної України. А–Я / упоряд. Г. Л. Аркушин. Луцьк, 2016. 288 с.

10. Солодушко О. В. Семантичний аналіз зоономенів на позначення кличок корів (на матеріалі, зібраному в селах Дніпропетровської області). *Лінгвістика: збірник наук. праць*. Луганськ, 2013. № 3(30). С. 113–122.

11. Сюсько М. І. З народного джерела: карпатоукраїнський зоонімікон у контексті інших слов'янських (і неслов'янських) мов. Ужгород : Гражда, 2011. 272 с.

12. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. С. 130–139.

Практичні завдання:

1. Прочитайте оповідання М.Трублаїні “Волохан”, М.Слабошпицького “Кудлай”, М. Чабанівського “Вірний”. З’ясуйте, чим мотивовано клички собак. Пригадайте 5–6 кінонімів. Проаналізуйте їхню етимологію (обсяг – 0,5–1 с.).

2. Петро Кралюк у своєму (анти)феміністично-політичному романчику “Фелісія” (Луцьк, 2008) використовує такі зооніми, подекуди мотивуючи їх:

Фелісія, дуже мудра кішка: “Зовуть мене Фелісією. І я є дуже мудрою кішкою”;

Спікер, дурний і лінивий кіт: “Таке чудернацьке ім’я придумав йому мій чоловік”;

Василій, котячий авторитет на смітнику;

Ка, він же **Ра**, зрадливий коханець-альфонс, теж кіт;

Сева, папуга, розмовляє москальською мовою;

Дульсинея (Дуся), просто собачка: “– Ось і добре. А я – Дульсинея. Ім’я мені вдалося знайомим. – Ти мусила б знати Дон-Кіхота”;

Бастет, стара й авторитетна кішка: “Про неї розповідали, що вона народилася на берегах Нілу за часів правління фараонів із династії Бубастидів. Тоді її дуже шанували і вважали чимось на кшталт богині”.

З’ясуйте етимологію цих слів. Поясніть принципи номінації і способи творення зоонімів.

Самостійна робота № 10

1. Пригадайте прізвиська жителів свого населеного пункту. Проаналізуйте їх із мотиваційного та словотвірного поглядів. Аналіз оформіть як доповідь-презентацію обсягом 3–4 сторінки (А4, Times New Roman, 14 пт, інтервал – 1,5, абзац – 1,25, поля – 20 мм).

*Завдання виконати в групах по 3–4 особи, об’єднавшись у них за територіальним принципом, та простежити наявність у прізвиськах локальних особливостей.

Практичне заняття №11

Тема. Ономастикон сучасного міста

Питання:

1. Історія вивчення міських власних назв.
2. Власні назви об'єктів, пов'язаних із матеріальною сферою діяльності людини (прагматоніми).
3. Власні назви об'єктів, пов'язаних із духовною сферою діяльності людини (ідеоніми).
4. Власні назви об'єднань людей (ергоніми).
5. Урбанонімія м.Одеса.

Література:

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”. Львів, 2000. 17 с.
2. Галай О. Джерела і способи творення урбанонімів. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2009. Вип. 13. С. 33–37.
3. Горожанов Ю. Ю. Ергоніми міста Луцька: структурно-семантичний аналіз. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету*. 2013. Вип. 9. – С. 134–139.
4. Дідур Ю. І. Денотативно-номінативна класифікація ергонімів. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2013. № 17. С. 37–41.
5. Желєзняк І. М. Київський топонімікон / відп. ред. В. П. Шульгач. Київ: Кий, 2014. 224 с. (Бібліотека української ономастики).
6. Рибалка Я. І. Фірмоніми як компонент сучасної мовної картини світу (на матеріалі назв міста Дніпропетровська). *Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. праць / відп. ред. А. М. Поповський*. Дніпро: Пороги, 2010. Вип. 9. С. 258–267.
7. Ткаченко Г. В. Хрематоніми ХХІ ст.: власні назви ювелірних прикрас. *Записки з ономастики*. 2017. Вип. 20. С. 255–261.
8. Ткаченко Г. В. Порейоніми: своєрідність та унікальність назв засобів пересування. *Записки з ономастики*. Одеса, 2015. Вип. 18. С. 643–649.
9. Торчинський М. М. Власні назви телепередач: структура, словотвір, мотивація. *Записки з ономастики*. Одеса, 2015. Вип. 18. С. 669–684.
10. Торчинський М. М. Денотативно-номінативна структура ергонімії. *Studia Slovakistica*. Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. Вип. 10: Ономастика. Топоніміка. С. 185–192.
11. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. – Хмельницький: Авіст, 2008. С. 172–280.
12. Gałkowski Artur. Definicja i zakres chrematonimii. *Folia onomastica Croatica*. 2018. Vol. 27. S. 1–14.

Практичні завдання:

1. Проаналізуйте сучасний годонімікон свого населеного пункту (мікрорайону – у разі проживання у великому місті). З'ясуйте, які номінації

переважають. Простежте, чи перейменовували годоніми в населеному пункті? Чим це було зумовлено? Чи збережені досі назви, які потребують декомунізації та деколонізації?

Аналіз оформіть як наукову доповідь-презентацію.

Самостійна робота № 11

1. Запишіть 5–6 псевдонімів сучасних українських письменників чи інших культурних діячів (композиторів, співаків, архітекторів тощо). З'ясуйте мотиви псевдонімоторення.

2. Проаналізуйте псевдоніми українських воїнів. Схарактеризуйте можливу лексичну базу та спосіб творення. Додайте власні приклади.

Апельсин, Береза, Бублик, Вован, Голуб, Горобець, Дейл, Десятий, Клема, Козак, Кубик, Лютий, Мажор, Нежурись, Одеса, Пікассо, Прометей, Риба, Рудик, Саша Чужий, Терапевт, Фартовий, Холодильник, Яблучко, Ярик.

Практичне заняття №12

Тема. Специфіка українських космонімів

Питання:

1. Поняття “космоніміка” й “астроніміка”.
2. Формування терміносистеми космоніміки.
3. Назви сузір'їв, зірок і планет.
4. Назви малих об'єктів космічного простору.
5. Українська народна космонімія.

Література:

1. Карпенко О. Ю. Фреймове групування космонімів. *Studia slovakistica*. Ужгород: Видво Олександрі Гаркуші, 2009. Вип. 10: Ономастика. Топоніміка. С. 77–85.

2. Процик І. Словник власних астрономічних назв України. *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наук. праць / за заг. ред. О. Петрука*. Львів, 2014. С. 318–336.

3. Торчинський М. М. Власні назви космічних об'єктів. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр.* Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2008. Вип. 24, ч. 3. С. 311–315.

4. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. С. 163–172.

Практичні завдання:

1. Поясніть походження таких народних назв сузір'їв: *Волопас, Квочка, Стожари, Чепіги, Криниця, Великий Віз*. Які ознаки покладено в основу номінації? Доберіть синонімні відповідники.

2. Розподіліть космоніми на такі типи: а) зодіоніми; б) астроніми; в) сателітоніми; г) метеороніми; г) планетоніми. З'ясуйте джерела походження їх назв.

Юпітер, Оріоніди, Європа, Сатурн, Терези, Сиріус, Фобос, Змієносець, Іо, Драконіди, Ранкова зоря, Велика Ведмедиця, Полярна зоря, Офелія, Марс,

Леоніди, Сонце, Земля, Деймос, Пегас, Проксима, Місяць, Вересневі персеїди, Уран, Антарес, Оріон, Андромедиди, Скорпіон, зоря ван Маанена, Рак.

Самостійна робота № 12

Підготувати груповий проєкт з ономастики, який передбачатиме ґрунтовне осмислення сучасних проблем. Презентувати проєкт на занятті.

Тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань

1. Ономастика як наука. Зв'язки з лінгвістичними та нелінгвістичними дисциплінами.
2. Структурні складові ономастики.
3. Проблемні питання ономастичної термінології.
4. Місце та роль української ономастики в загальноєвропейському науковому континуумі.
5. Історія української ономастики.
6. Збір, систематизація українських власних назв у ХІХ ст. як підґрунтя ономастичних студій.
7. Ономастика на початку ХХ ст. Історія питання.
8. Розвиток ономастики як науки у другій половині ХХ ст.
9. Ономастика наприкінці ХХ на початку ХХІ ст. Історія питання.
10. Поняття семантики у власних назвах.
11. Явище онімізації апелятивів та апелятивізації онімів.
12. Методи дослідження власних назв.
13. Когнітивна ономастика. Проблеми. Дослідники.
14. Типологічна ономастика. Проблеми. Дослідники.
15. Соціономастика. Проблеми. Дослідники.
16. Проблеми екології онімного простору.
17. Антропоніміка як наука про власні особові імена.
18. Традиції іменування в українській та світовій культурах.
19. Парадигматично-правописні особливості українських та іншомовних антропонімів.
20. Історія формування іменної системи українців.
21. Історія формування прізвищевої системи українців.
22. Основні семантичні групи українських прізвищ.
23. Словотвірні типи українських прізвищ.
24. Віртуальна антропонімія. Особливості творення. Дослідники.
25. Патроніми та андроніми в українській мові.
26. Ергоніміка. Сучасний стан дослідження.
27. Топоніміка як наука.
28. Гідроніміка як наука.
29. Сучасний стан вивчення космонімів, зоонімів, ергонімів та інших видів власних назв.
30. Становлення та розвиток літературної ономастики.

ГЛОСАРІЙ

Абревіатурне ім'я - форма власного імені, яке виникло шляхом скорочення.

Агіонім – ім'я святого.

Аероніми — найменування літальних апаратів, на кшталт літаків, гелікоптерів, повітряних куль тощо.

Актіоніми — власні назви іграшок, ляльок тощо.

Акронім – аббревіатурне ім'я.

Андронім – іменування жінки за ім'ям або прізвиськом чоловіка.

Анемонім – різновид оніма. Власне ім'я урагану або стихійного лиха.

Антропоморфні імена – будь-які власні імена людини, перенесені на тварин.

Антропонім – імена людей.

Антропонімізація - перехід апелятива або оніма іншого розряду в антропонім.

Антропоніміка – розділ ономастики, який вивчає антропоніми, шляхи їх виникнення, розвитку та функціонування.

Антропонімікон – словник або список антропонімів; репертуар імен конкретного народу.

Антропонімічна анкета – питальник, призначений для усного або письмового опитування.

Антропонімічна модель – схема антропоніма. Антропонімічна система – сукупність різних видів антропонімів.

Антропонімічний ареал – область розповсюдження того чи іншого антропонімічного елемента.

Антропонімічний суфікс – суфікс у складі антропоніма, який вказує на приналежність даного імені до антропонімії, специфічний для антропонімії.

Антропонімічний термін – термін антропоніміки для позначення різних категорій антропонімів та їх елементів.

Антропонімічний формант - афіксальний елемент антропоніма

Антропонімія – сукупність антропонімів.

Армоніми — власні назви унікальних видів зброї.

Апелятив – загальне ім'я в протилежність до власного імені.

Астіонім – вид ойконіма, власне ім'я міста.

Астіонімія – сукупність астріонімів.

Астріонім – вид оніма, власне ім'я небесного тіла.

Астріоніміка – розділ ономастики, який вивчає астріоніми.

Астріонімія – сукупність астріонімів.

Атрибутіоніми — власні назви приладдя для загального користування або аксесуари.

Вазоніми — власні назви посуду або домашнього начиння, що призначене для підношення їжі до столу (тарілка, піала, миска тощо) і власне для реалізації процесу харчування (ложки, виделки тощо); власні назви

приладдя інтер'єру, що розглядають та сприймають як ємкість (попільничка, підстаканники, підставки тощо).

Вектоніми — власні назви предметів побуту на кшталт канцелярських предметів, наручних годинників тощо.

Вестиментоніми — власні назви предметів одягу, що людина застосовує з метою прикрити своє тіло та захистити від холоду; власні назви предметів одягу для тварин.

Вестоніми — власні назви комплектів постільної білизни, покривал, килимів тощо.

Відантропонімний – утворений від антропоніма.

Відтопонімний – утворений від топоніма.

Власне ім'я – це антропонім.

Вігоніми — власні назви об'єктів живої природи.

Гелонім - вид гідроніма. Власне ім'я болота, заболоченої місцевості.

Гелонімія – сукупність гелонімів.

Географічна термінологія – сукупність географічних термінів.

Гемаоніми — власні назви ювелірного дорогоцінного каміння.

Гемаопусоніми — власні назви ювелірного виробничого каміння.

Гештальт — це константно-цілісна структура свідомості, що відбивається у вигляді образів або фігур.

Гідронім – вид топоніма. Власне ім'я водного об'єкту.

Гідроніміка – розділ топоніміки, який вивчає закономірності виникнення, розвитку та функціонування.

Гідронімікон - словник або список гідронімів; склад гідронімів конкретної території.

Гідронімія – сукупність гідронімів.

Гінеконім – вид антропоніма. Іменування чоловіка за ім'ям жінки.

Годонім – вид урбоніма. Назва лінійного об'єкту в місті, назва вулиці, проспекту.

Годонімія – сукупність годонімів.

Гладіусоніми — власні назви рубальних та колючих видів холодної зброї: меч, шабля, сокира, тесак тощо.

Демінутивне ім'я – зменшено-пестлива форма імені.

Денотат - об'єкт номінації.

Деонімізація – перехід оніма в апелятив.

Діалектне ім'я - ім'я, яке виникло на основі діалектних лексем і формантів.

Документонім – власне ім'я документів.

Домоніми — власні назви предметів побуту, які оточують людину.

Дромоніми — вид прагматонімів, власні назви шляхів.

Жіноче ім'я – власне ім'я жінки.

Запозичене ім'я - ім'я запозичене з інших мов.

Зоонім – власне ім'я тварини.

Зоонімія – сукупність зоонімів.

Зооморфне ім'я – імена, утворені від назви тварин.

Екзекуціоніми — власні назви знарядь катування і тортур: шибениці та ешафоти, які є своєрідними знаряддями для вбивства.

Електроніми — власні назви електронної техніки: комп'ютерів, флешок, телефонів.

Емблемоніми — власні назви предметів матеріальної культури, що слугують нібито геральдичним символом, знаком, які розкривають сутність предмету або те, що автор хоче донести до адресата.

Ергоніми — власні назви об'єднань людей, назви заходів, організацій тощо.

Етикетконіми — власні назви етикеток і ярликів.

Ідеоніми — власні назви об'єктів духовної сфери діяльності людини.

Імаген – 1) модель, яка поєднує ментальний і реальний світ, яка кодує та декодує отриману інформацію на одному з рівнів пізнання; 2) компонент, який допомагає розпізнавати та декодувати зорові сигнали.

Імена-кальки – власні імена, запозичені шляхом перекладу.

Інвентіоніми — власні назви археологічних знахідок, більшість з яких знаходяться в музеях та приватному володінні.

Інтер'єроніми — власні назви кімнатних предметів, що знаходяться всередині якогось приміщення: ліжка, панно, стільці тощо.

Катойконім – номен для позначення жителів за назвою місця проживання.

Криптонім – зашифроване ім'я.

Когнітивна ономастика — наука, що займається вивченням структур репрезентації та організації онімів в ментальному лексиконі носіїв мови.

Колекціоніми — власні назви окремих предметів, зібраних спеціально за певним методом та об'єднаннях згідно з певними чинниками.

Концепт — це одиниця ментального лексикону людини, усі знання, якими володіє людина у відношенні до будь-якого поняття.

Корононіми — власні назви королівських головних прикрас, символів королівської влади, зроблених із дорогоцінних металів.

Космоніми — власні назви космічних об'єктів.

Лапісоніми — власні назви дорогоцінного каміння.

Лимнонім – вид гідроніма. Власне ім'я озера, ставка.

Лимнонімія – сукупність лимнонімів.

Логоген — 1) модель, яка поєднує ментальний і реальний світ, яка кодує та декодує отриману інформацію на одному з рівнів пізнання; 2) компонент, який накопичує знання, отримані різними шляхами — вербально та когнітивно.

Люксоніми — власні назви предметів для особистої прикраси.

Металоніми — власні назви самородків і продуктів із дорогоцінних металів.

Мілігоніми — власні назви військової техніки, бойових машин, на кшталт танків, бронетранспортерів тощо.

Міфонім – власне ім'я міфічної істоти.

Мовероніми — власні назви автомобілів.

Навіоніми — власні назви кораблів, шхун, підводних човнів, есмінців тощо.

Нумізмоніми — власні назви монет та інших грошових знаків, що виготовлені з металу.

Ойконіми — вид прагматонімів, власні назви населених пунктів.

Онім – слово або словосполучення, які виділяють об'єкт серед інших об'єктів.

Онiмiзацiя – перехід загального імені в ім'я особове.

Онiмiя – сукупність онімів.

Ономасіологія (ономатологія) – наука про позначення, називання, номінацію апелювальної та ономастичної лексики.

Ономаст (ономатолог) - дослідник, який займається ономастикою.

Ономастика – розділ мовознавства, який вивчає різні групи власних імен.

Ономастикон – Словник або список різних власних імен.

Ономатiзацiя – теж саме що і онiмiзацiя.

Ономатографія – записування імен.

Оронім – вид топоніма. Власне ім'я елемента рельєфу землі.

Ороніміка – наука, яка вивчає походження, розвиток та функціонування оронімів.

Оронімія – сукупність оронімів.

Онiмний простiр — це складна ієрархічна макросистема, яка охоплює велику кількість підструктур власних назв, що відносяться до всіх секторів онімного простору, та є сукупністю власних назв, які функціонують у мовній свідомості окремої нації для іменування реальних, віртуальних та сакральних об'єктів, останні з яких містять як реальні так і віртуальні речі.

Онiмний ментальний простiр — сукупність усіх власних назв, наявних у ментальному лексиконі людини.

Опусоніми — власні назви виробничого каміння.

Органоніми — назви будь-яких музичних інструментів, музичних пристроїв та їх складників.

Орнаментоніми — власні назви дорогоцінних орнаментів, прикрас і оздоб.

Патронім – дериват від імені або прізвиська батька.

Пелагонім – власне ім'я моря або його частини.

Потамонім – вид гідроніма. Назва річки.

Прагматонім – номен для позначення сорта, марки, товарного знаку.

Прiзвисько - вид антропоніма. Додаткове ім'я, яке дають людині інші у відповідності до його характеру або зовнішності.

Прiзвище – вид антропоніма. Успадковане офіційне найменування.

Псевдонім – вид антропоніма. Штучно створене ім'я.

Полігоніми — власні назви окремих символів держави, прапорів, гербів емблем, тощо.

Порейоніми — власні назви різних типів засобів пересування (наводних, наземних, підземних тощо).

Прагматична сфера — галузь людської діяльності, що пов'язана з самовираженням людини і реалізується у виробництві предметів її повсякденної життєдіяльності.

Прагматоніми — сукупність матеріальних цінностей, що створює людина.

Преміоніми — власні назви премій та інших аналогічних відзнак, що слугують для того, щоб заохотити та віддячити людині за її внесок у суспільну життєдіяльність, відзначити її успіхи, набуті у процесі наукових досягнень, в літературі, в мистецтві взагалі.

Протектіоніми — власні назви захисних або оборонних видів зброї: шолом, зброя чи обладунок, щит тощо.

Пунктоніми — власні назви колючих видів холодної зброї, за допомогою яких може відбутися ураження з відстані: багнет, шпага, лук, арбалет, спис тощо.

Релігійоніми — власні назви релігійних предметів.

Сенсоген — 1) модель, яка поєднує ментальний і реальний світ, яка кодує та декодує отриману інформацію на одному з рівнів пізнання; 2) компонент, який допомагає розпізнавати та декодувати тактильні сигнали, отримані людиною ззовні.

Серійоніми — власні назви серійної продукції.

Скіфоніми — власні назви чаш, кубків, ваз, кувшинів тощо.

Скрипт — структура репрезентації знань, які стосуються конкретних учасників ситуацій; структура уявлення знань про те, як і що робиться; слугує для збереження отриманої інформації про певні повсякденні ситуації, тобто є на кшталт контейнерів, куди до старих знань додаються нові.

Сонороніми — власні назви дзвонів.

Стигмоніми — власні назви ріжучих видів холодної зброї, яка потребує застосування певної фізичної сили людини: ніж, клинок, стилет тощо.

Тайне ім'я – це криптонім.

Теонім – власні імена божеств різних пантеонів.

Теоніміка – розділ ономастики, який вивчає закономірності виникнення, розвитку та функціонування теонімів.

Теонімія – сукупність теонімів.

Тезаурусоніми — власні назви скарбів.

Топоніми — власні назви географічних об'єктів.

Топонімізація – вид онімізації. Перехід загального імені в топонім.

Топоніміка – розділ ономастики, який вивчає топоніми.

Топонімікон - словник або список топонімів; репертуар імен конкретного народу.

Топонімія – сукупність топонімів.

Траменоніми — власні назви залізничних потягів та потягів метро.

Трансонімізація — лексико-семантичний спосіб творення онімної лексики, зокрема перенесення власної назви з одного об'єкта на інший.

Трансхремотонімізація — це 1) явище, коли хремотонім утворюється від уже наявних у мовленні пропріативів різних класів (від антропонімів, топонімів, зоонімів тощо); 2) процес, за допомогою якого відбувається перенос хремотоніма усередині своєї групи чи підгрупи в іншу групу чи підгрупу.

Унікумоніми — власні назви унікальних, одиничних предметів.

Урбаноніми — вид прагматонімів, власні назви топографічних об'єктів.

Фалероніми — власні назви будь-якого металевого знака (ордена, медалі, відзнаки), частіше круглої форми та з різьбою на ньому.

Фальсифікатоніми — власні назви несправжніх або фальшивих прикрас.

Фентезі (*fantasy*) — різновид літературної творчості, в якому органічною складовою світу є надприродні явища, витвір фантазії автора, котрий здебільшого черпає натхнення у міфах і фольклорі.

Філателіоніми — назви поштових марок і конвертів.

Фітонім — власне ім'я рослини.

Фітонімія — сукупність фітонімів.

Фламоніми — власні назви вогнепальних видів зброї: пістолет, револьвер, кулемет, гармата, рушниця тощо.

Фреймова ономастика — галузь когнітивної ономастики, що займається дослідженням онімної лексики за допомогою фреймів шляхом об'єднання пізнавального досвіду людини та інформаційного навантаження стосовно їх використання

Фунікулоніми — власні назви фунікулерів і канатних доріг.

Характеристичне ім'я - ім'я –характеристика.

Хоронім – власне ім'я території, області, району.

Хремотологія — наука, яка вивчає власні назви предметів.

Хремотоніми — 1) власні назви окремих унікальних предметів, витворів людини або природи; 2) тотожні власні назви серій предметів з однаковими денотатами.

Хремотонім-концепт — одиниця збереження та трансформації хремотонімної інформації, за допомогою якої відбувається структуралізація отриманих знань.

Хремотонімний фрейм — це онімний фрейм, який містить інформацію стосовно зв'язків хремотонімів-концептів всередині нього та з іншими концептами за його межами.

Хремотономастика — сукупність власних назв предметів.

Хрононіми — власні назви відрізків часу, епох тощо.

Ювеліроніми — власні назви ювелірних виробів, пов'язаних із художніми витворами, предметами розкоші, прикрасами з дорогоцінних металів і каміння.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ-ХХ ст. Ужгород, 1995. 119 с.
2. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.
3. Карпенко О.Ю. Прагматична спрямованість власних назв у художньому тексті. Методичні вказівки до спецкурсу. Для студентів факультету романо-германської філології. Одеса, 1998. 24 с.
4. Ковтюх С., Кирилюк О. Кінонімія в сучасній українській мові: принципи номінації та способи творення: монографія. Кіровоград : Вид-во ДЛАУ, 2010. 167 с.
5. Кравченко Л. О. Українська ономастика : антропоніміка: навч. посібник. Київ : Знання, 2014. 239 с.
6. Лабінська Г. Топоніміка : навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 274 с.
7. Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формулу слов'янських мовах : монографія. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 344 с.
8. Поповський А. Дешифрація українських прізвищ : монографія. Дніпро: Ліра, 2020. 300 с.
9. Соколова А. В. Основи літературної ономастики. Навчально-методичний посібник. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2014. 75 с.
10. Торчинський М. М. Українська ономастика: навчальний посібник. Київ: Міленіум, 2010. 238 с.
11. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

Інтернет - ресурси

12. Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. Літературна ономастика Ліни Костенко. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с. Режим доступу: http://library.lnu.edu.ua/bibl/images/Vudanna_WEB_pdf/1Visnuk_NB/2008_Vupysk_III/325-329.pdf
13. Мельник Г. І. Міркування про теоретичні засади літературної ономастики Режим доступу: http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1834/1/Ономаст%2011%202008_20-28%2В.pdf
14. Крупеньова Т. І. Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки. Одеса: Астропринт, 2004. 159 с. Режим доступу: http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/113530.htm
15. Лукаш Г.П. Актуальні питання української конотоніміки: монографія / Г.П. Лукаш; Донец. нац. ун-т. Донецьк, Промінь, 2011. 448 с. Режим доступу: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/A.pdf>
16. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. К.: Наук. думка, 1966.- 216 с. Режим доступу: [http:// storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1340](http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1340)
17. Торчинський, М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. –

Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с. Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/4383>

18. Франко І. Я. Причинки до української ономастики: І.Я. Франко Твори в 50 т. К.: Наук. думка, 1982. - Т. 36. - С. 391-426 Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Franko/Prychynky_do_ukrainskoi_onomastyky.pdf

19. Корнієнко І. А. З історії української антропоніміки / І. А. Корнієнко // Рідна мова: кварталник українського вчительського товариства у Польщі. – № 16. – 2011. – С. 56 – 61. Режим доступу: www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna.../index.php?...

20. Лінгвістичні засади вивчення прізвищ української мови (О.В.Єрємін) Режим доступу: ukrsence.com.ua/.../lingvistichni-zasadi-vivchennya-prizvish...

21. Антропонімічне розмаїття як відображення історії та розвитку українського суспільства (Ісаєнко Т.К.) Режим доступу: http://www.rusnauka.com /15_NPN_2013/Philologia/3_138314.doc.htm

22. Корнієнко І. А. Від прізвиць до прізвищ / І. А. Корнієнко // Рідна мова: кварталник українського вчительського товариства у Польщі. – № 15. – 2011. – С. 24 – 29. Режим доступу: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm30_02

23. Антропонімічна лексикографія сучасної української мови та інших слов'янських і неслов'янських мов (Самолова І.А.) Режим доступу: http://philology.knu.ua/library/zagal/Komparatyvni_doslidzhenna_16_2011/151_156.pdf